Nikolaj Vasiljevič Gogolj

VEČERI NA PRISTAVI BLIZU DIKANJKE

Povesti po zapisu in izboru
čebelarja Rudija Panjka

prevedla Sara Špelec

Dikanjski slovarček manj znanih besed

Iz previdnosti, da si ne nakopljem zamere, pripisujem semkaj, po abecednem vrstnem redu, vse tiste besede, ki bi bralcem pričujoče knjige utegnile biti nerazumljive.*

adresár – imenik s seznamom mestnih prebivalcev, uradnikov in uradniških napredovanj

akátist – slavilna pesem, ki je del pravoslavne liturgije

arhierêj – višji pravoslavni duhovnik

arnávtka – tedaj cenjena sorta pšenice; na rusko ozemlje je najbrž prišla po južni trgovski poti; ime izvira iz starega ruskega poimenovanja Albancev (iz tur. *Arnavut*)

aršín – ruska dolžinska merska enota, primerljiva s sedemdesetimi centimetri

ástrahan – dragoceno krzno kodrastih ovc iz mesta Astrahan blizu izliva Volge v Kaspijsko morje

atamán – izvoljeni poveljnik kozaške vojske

átlas – bleščeča svilena tkanina

bandúra – ukrajinsko ljudsko brenkalo

bedák – ruska igra s kartami (rus. *durák*), pri kateri je poraženec ali bedak tisti, ki mu v rokah ostane karta

blín – tanko, palačinki podobno pecivo, značilno za rusko okolje

brága – tradicionalna vzhodnoevropska fermentirana pijača, v tem primeru fermentirana tekoča krma za živino

* Natanko tako je v izvirniku avtor (pravzaprav pripovedovalec, ki ga boste kmalu spoznali) nagovoril bralce, toda njegov seznam se je – zaradi jezikovnih in kulturnih specifik – razlikoval od pričujočega. (Kadar ni navedeno drugače, so opombe prevajalkine.)

bríčka – lahek, navadno odprt voz z dvema sedežema

buláva – okrašena palica kot znamenje hetmanske oblasti

četrtínka – prostorninska merska enota, skrajšano za četrtinka vedra, približno tri litre

Fílipov dán (fílipovka) – pravoslavni božični post, po prazniku svetega Filipa imenovan tudi filipovka, ki traja od sredine novembra do božiča

gorílka – tradicionalna ukrajinska žgana pijača, sorodna vodki, navadno pridobljena z destilacijo žita; nepogrešljiv del kozaških praznovanj in kozaškega življenja sploh

gŕlica – tradicionalni ukrajinski ples z elementi dvorjenja, ki ima precej igrivejši značaj od hopaka

gúmno – prostor za mlatenje žita

hétman – vojaški in politični voditelj kozakov

hópak – ukrajinski ljudski ples v dvočetrtinskem taktu

huzár – predstavnik lahke konjenice, ki je v Ruskem imperiju veljala za razposajeno, drzno in bojevito vojaško enoto

íguman – predstojnik pravoslavnega samostana

Jácek – zmerljivka za Poljake (v izvirniku *ljah*)

jesaúl – poveljnik manjšega oddelka kozaške vojske

kaftán – plašču podobno ohlapno vrhnje oblačilo

kalikó – redka bombažna tkanina v platneni vezavi

kalína – navadna brogovita; grm z belimi cvetovi in živo rdečimi jagodami; ena najpomembnejših rastlin ukrajinskega folklornega izročila, ki je v kozaški mitologiji postala simbol krvi padlih vojakov

kapeljúha – kapa z naušniki (ukr.)

karéta – imenitnejša zaprta kočija bogatejših slojev

kibítka – pokrit, navadno daljši kmečki voz

kníš – okroglo slano pecivo iz kvašenega ali listnatega testa z različnimi nadevi

kobenják – širok volnen površnik, ki so ga nosili povrhu kožuha

kóbza – v ukrajinskem, moldavskem in romunskem prostoru razširjena vrsta brenkala

kôzel – sedež za kočijaža

krakovják – poljski ljudski ples v hitrem dvodobnem ritmu z značilnimi poskoki in udarci s peto

kúm – otrokov krstni boter, ki z otrokom in njegovimi starši vse življenje ohranja tesno vez; boter v pravoslavnem svetu nima le obredne, temveč tudi pomembno družbeno vlogo in obveznosti

kúntuš (tudi kóntuš) – razkošno dolgo ogrinjalo, ki so ga nosili poljski in litovski plemiči, kasneje tudi zaporoški kozaki

kvárta – gl. četrtinka

ledéno žgánje – alkoholni koncentrat, pridobljen s postopkom zamrzovanja (v izv. *výmorozki*)

leméška (tudi lemíška) – tradicionalna ukrajinska jed, najpogosteje iz ajdove ali pšenične moke, podobna kaši, polenti ali močniku

moskvák – zmerljivka za Ruse, zlasti rusko vojaščino (v izvirniku *moskál'*)

nalívka – za rusko okolje značilno žganje, največkrat iz jagod

namítka (tudi namjótka) – turbanu podobno platneno naglavno pokrivalo, ki je bilo nekdaj razširjeno v vzhodnoslovanskem, poljskem in litovskem prostoru

nánkinške hlače – navadno rumenkaste hlače iz lahke poletne bombažne tkanine, za katere se je – po kitajski bombažni proizvodnji v Nandžingu (nekoč znanem kot Nanking) – uveljavil izraz nankinški (rus. *nánkovyj*)

osmínka – prostorninska merska enota, skrajšano za osminka vedra, približno liter in pol

pampúška – ukrajinsko pečeno ali ocvrto pecivo iz kvašenega testa, podobno našim miškam ali krofom

pastíla – tradicionalna ruska sadna sladica iz pretlačenega in posušenega sadja, zlasti jabolk; pripravljali so jo v tankih sušenih plasteh

pátoka – močno žganje slabše kakovosti, pridobljeno v zadnji fazi kuhanja

Pétrova šíba – drobnocvetni lučnik

piróg – za rusko okolje značilno slano ali sladko pecivo iz kvašenega, tudi listnatega testa z različnimi nadevi

pokrôv – praznik Marijino varstvo (zaščita svete Matere Božje), ki ga pravoslavna cerkev po julijanskem koledarju obhaja 14. oktobra

predjézdec – mladi kočijaški pomočnik, ki je jezdil na konju pred kočijo in pomagal pri usmerjanju prometa (rus. *foréjtor* iz nem. *Vorreiter* – začetnik, pionir)

pristáva – nekoliko svoboden prevod rus. besede *hútor* (ukr. *hútir*), za katero v našem prostoru ni zadovoljive ustreznice; v ukrajinskem kontekstu pomeni majhno, samostojno podeželsko – kmečko ali kozaško – naselbino oziroma osamljeno kmečko posestvo

pútrja – močnata kaša iz skisanega žita

rešetílovski ástrahan – v ukrajinskem mestu Rešetílivka (rus. Rešetílovka) izdelano dragoceno, fino krzno

siníca – pogovorni izraz za bankovec v vrednosti petih rubljev; uradno izdan papirnati državni denar je bil tedaj v rabi za plačilo izključno večjih zneskov

sírniki – tradicionalne vzhodnoslovanske pogačice iz sveže skute, jajc in moke, navadno ocvrte ali pečene

sírovec – ljudsko ime za sirotko, tekočino, ki ostane po izdelavi sira ali skute; bila je priljubljen podeželski osvežilni napitek

sopílka – vrsta piščali

svêtla nedélja – pravoslavno poimenovanje za veliko noč, praznik Kristusovega vstajenja

ščí – vzhodnoslovanska mesna ali zelenjavna juha, katere glavna sestavina je po navadi zelje

taratájka – lahek dvokolesni voz

teléga – kmečki štirikolesni, največkrat tovorni voz

tláčibába – priljubljena otroška igra (rus. *tesnája baba*), med katero so se otroci stiskali na klopi in poskušali enega izriniti; izrinjeni je obveljal za stisnjeno oz. stlačeno babo

trópak – živahen ukrajinski ljudski ples z značilnimi poskoki in topotanjem

varénik – ukrajinski cmok iz nekvašenega testa s skutnim, krompirjevim, zelenjavnim ali mesnim nadevom

varenúha – ukrajinsko žganje iz različnega sadja, medu in vodke

vêdro – prostorninska merska enota, primerljiva z dvanajstimi litri

vétrni dúh – najverjetneje dolgodlakava škržolica, ki je imela po ljudskem prepričanju čarobno moč

zemljánka – podzemno bivališče

zláta ládja – z zlatom okrašeno žensko pokrivalo v obliki ladjice, značilno za ukrajinsko praznično nošo; velja tudi za pokrivalo mladoporočenk

župàn – plašču podobno ogrinjalo, razširjeno tudi med kozaki

Prvi del

Predgovor

»Temu pojavu pravijo *večeri na pristavi blizu Dikanjke*? In tem *večerom* pravijo pojav? Čez prag jih je zagnal neki čebelar! Sveta nebesa! Koliko gosi bo še treba oskubsti za peresa in koliko cunj zavreči za papir? Koliko ljudi, aristokratov in svojati, si bo še mazalo prste s črnilom? Celo čebelar se je ves blažen odplazil za njimi! Resnično, tiskanje knjig je prišlo v modo, tako zelo, da je ovitkov že kar malo škoda.«

Teh preroških prisluhov sem se naposlušal, trajajo že mesec dni! Želim, skratka, povedati, kaj se zgodi, ko moji kmečki bratje iz svojih zakotij pomolijo nos v širni svet – bog se usmili! Kot bi vi po naključju pristali v sobani velikega pana:* z vsemi obkroženi in zasmehovani. Nič ne rečem, z višjo služinčadjo še gre, a kaj, če pristopi kak razcapan otročaj – navadna dvoriščna nesnaga – in začne v vas riniti; in potem mu cepetaje sledijo z vseh strani: »Kam pa kam? Kaj še! Poberi se, kmet, poberi …!« Rečem vam, da … Ah, kaj bi vam pravil! Dvakrat na leto se odpravim v Mirgorod, kjer se že celih pet let izogibam zdaj pomočniku zemskega sodnika, zdaj cenjenemu svečeniku – raje, kot da me gleda ves širni svet. A na ogled sem – kaj bi stokal, biti moram nared!

Pri nas, ljubljeni bralci, ne štejte mi v zlo (in ne razburjajte se zaradi čebelarjeve domačnosti, vsi ste mi kot kumi in svatje), pri nas na pristavah je od nekdaj tako: čim je delo na polju zaključeno, se kmet zavali na peč, speč prezimi, čebele pa brat čebelar spravi v temno klet, in šele ko žerjavov na nebu, ko hrušk na drevju, ni več, nastopi večer, in v ulici nekje na robu vasi že zabrli luč, zazveni

* Ukr. in polj. beseda *pan* (slov. gospod) je v pričujočem delu pretežno socialno in ne narodnostno zaznamovana. Avtor jo pritakne tamkajšnjim plemičem, posestnikom, skratka, premožnejšim slojem, marsikdaj je raba tudi zbadljiva.

daljni smeh s pesmimi, zabrenka balalajka, tu in tam zagode violina in vse govori in šumi … To so večerne druščine! Večerne druščine, pripominjam, spominjajo na vaše plesne; no, pravzaprav niti najmanj. Ne rečem, saj plešete, a le, če vas zasrbijo podplati in če ne zehate v dlan; pri nas pa se v kočo nagnete gruča deklet, ki se, z vreteni, z glavnički v laseh, ne zmeni za ples; dekleta se sprva predano posvečajo delu: vretena ropočejo, rojevajo se napevi in pogleda ne odvračajo od vreten; a čim v kočo prihrumijo fantje z violinistom, zaženejo krik, se spozabijo, se zavrtijo in uganjajo – nočete vedeti, kakšne – norčije.

Vrhunec večera nastopi, ko si zgneteni v gručo zastavljajo uganke ali se kratkočasijo s čenčanjem. Bog se usmili! Kako se razgovorijo! Kaj vse privlečejo na dan! Kakšne strahove prikličejo! A najbolj nezaslišane reči si druščine bržkone pripovedujejo na večerih pri čebelarju Rudiju Panjku. Zakaj mi vaščani pravijo Rudi Panjko? Bog mi je priča, da ne vem. Rudi* lasje so mi, bodimo iskreni, že skoraj posiveli. Toda pri nas gre, ne vznemirjajte se, tako: kdor dobi vzdevek, je nanj obsojen do konca dni. Zgodi se, da čebelarjevo hiško na praznični večer obiščejo dobri ljudje, posedejo za mizo in poprosim jih, naj molče prisluhnejo. To je, vedite, izbran krog ljudi, v njem ni naključnih kmetov s pristav. Ah, kaj čebelar, še vaški veljak se ne bi sramoval takega obiska. Saj res, ste že slišali za dikanjskega pisarja božjega,** Tomažka Grigorjeviča?

---

* Redka pridevniška oblika *rud* (rdeč oz. rjavkasto rdeč) je pomenski ekvivalent ukr. vzdevka *rudý,* a sem jo zaradi nerazširjenosti povsod drugod nadomestila z enakozvočnim lastnim imenom.

** Pisar božji (v izvirniku *d'jak* oz. manjšalno-ljubkovalno *d'jačók*) je neposvečen cerkveni služabnik, ki skrbi za cerkveni arhiv, pomaga duhovniku pri določenem obredju in opismenjuje otroke.

Možak bistre glave! In kakšne zgodbe stresa iz rokava! Dve najdete celo v nadaljevanju. Nikoli ne nosi pisane halje, značilne za številne vaške pisarje božje; a na delovni dan, vam povem, brez izjeme sprejema v dolgi halji fine izdelave z barvno sestavo ohlajene krompirjeve želatine, za katero je v Poltavi odštel skoraj šest rubljev po aršinu. Njegovi škornji pa, pravijo vsi na pristavi, nikdar ne zaudarjajo po brezovi smoli; in ni skrivnost, da jih premaže z najdražjo svinjsko mastjo – naši kmetje bi bili gotovo veseli kaše s takšno zabelo! Vsi pravijo še, da se nikdar ne usekne v rob dragocene halje, kar od njegovega stanu ni nepričakovano; še več, iz nedrja vzame lično zložen bel robec z razkošno rdečo obrobo, opravi svoje in ga znova – natanko dvanajstkrat – pregane in spravi nazaj v nedrje. A neki gost je bil … No, bil je tako gosposki, da bi se z lahkoto izdajal za sodnega slugo ali eminentnega deželnega sodnika. Na vsem lepem predse iztegne prst in, strme v njegovo konico, že začenja z nabuhlo, potuhnjeno zgodbo – kot bi jo našel med platnicami! Včasih poslušam, poslušam, a se vmes izgubim. Kaj, hudiča, sploh govori? A to spakedranščino kdo razume? Tomažek Grigorjevič mu je v poduk posvetil znamenito izmišljotino: bil je šolar, ki se je pri nekem pisarju božjem učil brati in pisati; pred prihodom k očetu se je, strokovnjakus, latinščine tako navlekel, da je pozabil na našo pravoslavno izreko. Povsod je moral pritakniti -us. Lopato je prekrstil v lopatus, babo pa v babus. In glej, nekega dne gre z očetom na polje. Pa zagleda strokovnjakus grablje in očeta vpraša: »No, atek, kako je to po vaše?« To reče, zazija in se z nogo nabode na zobce. Odgovora še ni, ko se ročaj že odbije od tal in ga lopne po čelu! »Preklete grablje!« zakriči šolar, se prime za čelo in poleti za dolžino aršina. »Kako grdo ste se, coprnice – v pekel z vami – spravile name!« Glej no, glej! Ti je ime le šinilo v glavo, golobček! Omikanemu pripovedovalcu tale zgodbica ni bila po godu. Ne da bi črhnil, je vstal s sedeža, na sredi sobe razkrečil

noge, nekoliko sklonil glavo, vtaknil roko v zadnji žep grahastega kaftana, izvlekel lakirano okroglo tobačnico, po namalanem ksihtu frcnil barbarskega generala, si darežljivo postregel s tobačno zmesjo pepela in listov luštreka, jo z dlanjo v obliki loka ponesel k nosu in, ne da bi ga s palcem ošvrknil, kar vse naenkrat posmrknil – niti črhnil ni vmes; nato je z roko segel v drugi žep in izvlekel papirnat robec z modro-kockastim vzorcem in za konec godrnjaje natrosil napol modrost: »Ne meči biserov svinjam …« ‚Vnel se bo prepir,' sem pomislil, zroč v prste Tomažka Grigorjeviča, s katerimi je molil nekaj figi podobnega.

K sreči je moja nezmotljiva gospa za mizo postregla vroče *kniše* z maslom. Planili smo nanje. Tomažek Grigorjevič je – brez fige pod tujim nosom! – segel po svojem kosu in vsi smo, kajpada, na vsa usta hvalili prvovrstno gospodinjo. Še en pripovedovalec je bil med nami; toda ta (ki ga sredi noči ne smem omenjati) je znal na dan privleči tako strašne zgodbe, da so se nam ježili lasje. Z njimi sem vam velikodušno prihranil. Naj mar čebelar straši dobre ljudi, da se ga bodo, bog ne daj, kot hudič križa izogibali? Potem že raje, če mi bog nakloni živeti, z novo knjigo počakam do novega leta, ko se ljudi sme strašiti s prebivalci onega sveta in s čudesi, kakršna je dežela, pravoslavna in naša, poznala v starih časih. Med njimi, znabiti, naletite celo na čebelarjeve zgodbice, prav te, ki jih je pravil svojim vnukom. Samo poslušalcev in bralcev si želim, zgodb imam, brez skrbi – če me le ne premaga lenoba – še za deset takih knjig v zalogi.

Saj res, če me spomin ne vara, moram preiti k stvari: ko boste, gospoda, na poti do mene, zavijte na glavno cesto kar naravnost proti Dikanjki. Že na prvi strani sem vas z njo seznanil prav zato, da bi pristavo čim prej obiskali. Dikanjka vam zdaj ne bi smela biti uganka. In prav je tako: domovi so tam dokaj snažni – bolj kot čebelarjev brlog. In kakšni so šele vrtovi: takih v vašem Peterburgu prav

gotovo ni. Po prihodu v Dikanjko pa le ustavite prvega naključnega fantiča, ki v zapacani srajci pase gosi: »Kje živi čebelar Rudi Panjko?« »Tam, kje drugje!« vam pove in s prstom pokaže – in komur je drago, bo priveden naravnost do praga. A naj vam roke nikar ne uhajajo z vajeti, se pravi, ne spakujte se, kajti gladke so ceste do vaših graščin, ne pa do naših pristav. Tretje leto mineva, odkar se je Tomažek Grigorjevič na poti iz Dikanjke z novo taratajko in rjavo kobilo zvrnil v jarek, čeprav je sam držal vajeti in si na nos občasno natikal še drugi, plačljivi par oči.

Le počastite nas z obiskom in pričakamo vas z dinjami, kakršnih, verjemite mi, še svoj živ dan niste zaužili; in naš med je, častna beseda, daleč najboljši od vseh. Zamislite si: v sobo prineseš satovje, z nepopisno lepimi vonjavami jo preplaviš – kot solza so čiste, kot najdražji kristalni uhani. In s kakšnimi pirogi vas pogosti moja gospa! S pirogi in pol – verjeli ali ne: sladkor, sam sladkor jih je! Da, maslo se pocedi po ustih, čim zagrizeš vanje. Resnično vam povem: te babnice so mojstrice! Ste kdaj pili pivo, gospoda, hruškov kvas s trnuljami ali varenuho? In ali ste kdaj zaužili putrjo z mlekom? O bog, svet je poln najrazličnejših jedi! Ješ in ješ: nabasan v nebesih. Ni večjega užitka! Prejšnje leto je … Ah, oprostite, zablebetal sem se … Skratka, pridite, čim prej pridite; tako vas pogostimo, da bo ves svet izvedel za to!

Čebelar Rudi Panjko

Soročinski sejem

I.

V koči mi je dolgčas – brž:
pridi, pelji me od doma,
v kraje bliska, v kraje groma,
na plesišče vseh deklet,
na mladeniški polet.
(iz ustnega izročila)

Kako opojen, kako razkošen je poletni dan v Malorusiji!* Kako neznosno vroče postane v bleščavem znoju opoldanske tišine, ko ocean, neizmeren in sinji, proti zemlji skloni sladostrastno kupolo in vmes, vse kaže, potopljen v blaženost, zaspi v objemu na ramenih lepe dame, odtisnjene v srce neba! Niti oblaka ni na njem. Niti glasu ni s poljan. Kot bi vse pomrlo; samo z vrha nebesne globine trepeče škrjanček in srebrni napev se po zračnem stopnišču spušča do zemlje zaljubljenke, po stepi pa se tu in tam razlega krik galeba ali zvonki glas prepelice. Lenobno, lahkomiselno, tik pod oblaki, pohajkujejo, kakopak, brezciljni hrasti, slikovito listje se množično vžge pod udarci sončnih žarkov, preostanek pa zajame temna slutnja mraka – le močni sunki vetra jo posujejo s pozlato. Smaragdi, topazi in dragulji rojijo, nežnokrili, nad vrtovi s pisano zelenjavo, zasenčeno s sanjskimi sončnicami. Sive kopice sena in zlati žitni snopi se šopirijo kakor klateški šotori po poljani, neizmerni. Pod težo plodov se povešajo veje češenj, sliv, jablan, hrušk; nebo – no,

* Poimenovanje ukrajinskega ozemlja za časa Ruskega imperija.

njegovo čisto rečno zrcalo –, se kiti z brezmejnim zelenim okvirjem … kako sladostrastno in blaženo je malorusko poletje!

Tako razkošno bleščav je bil neki vroč avgustovski dan tisoč osemsto … osemsto … Da, trideset let bo tega, kar je cesto pred mestecem Soročinci* preplavila deset ali več vrst dolga množica, ki se je z bližnjih in daljnih pristav zaganjala proti sejmišču. Že zjutraj je tja rinila nepregledna kolona trgovcev s soljo in ribami. Povsod je posodje ovito v seno in počasi premikajoče se, očitno poklapano zaradi ječe in teme; le tu in tam sta živopisna skleda ali možnar važno pogledovala z vrha voza in skozi protje pritegovala ganjene poglede ljubiteljev razkošja. Mnogo mimoidočih se je zavistno oziralo proti lončarju, visokemu lastniku dragocenosti, ki se je po polžje vlekel za svojimi dobrinami: gizdalinkami in koketkami iz gline, ljubeče ovitimi v osovraženo seno.

Samotno, z izmučenima voloma, je voz pricijazil s strani, naložen z vrečami, konopljeno prejo, platnom in različnimi domačimi pritiklinami, za njim pa je v snažni platneni srajci in kozaških, popacanih platnenih hlačah lazil še lastnik. Z lenobno gesto si je šel čez zagorelo obličje in si curke potu obrisal še z dolgih napudranih brkov, znamenjem krute brivčeve roke, ki se, hočeš nočeš, loti vseh krasotic in spak in se s pudrom že tisočletja znaša nad našim človeškim rodom. Z njim vštric je hodila k vozu privezana kobila, tako krotka, da je morala šteti spoštovanja vredna leta. Mnogi iz množice, še posebej mladeniči, so ga, dvigajoč kape, dohiteli. A za to niso krivi njegovi brki, sivi, in ne ponosna hoja; razlog za to spoštovanje se skriva, prepričajte se, malenkost bolj zgoraj: na vozu sedi njegova očarljiva hči z okroglimi lici, črnimi obrvmi, visokimi ravnimi loki nad svetlo rjavimi očmi, z brezskrbno nasmejanimi rožnatimi ustnicami, z rdečimi in modrimi trakovi v laseh, ki ji, v družbi dolgih

* Slovenski prevod bi se lahko glasil Srakoščani.

kit in šopka poljskih cvetk, kakor razkošna krona krasijo očarljivo glavico. Od vsega je očitno prevzeta; vse se ji zdi bajno, novo … in njene ljubke oči kar naprej begajo od ene do druge reči. Kako naj ne bo iz sebe! Prvikrat gre na sejem! Osemnajstletna gre prvikrat na sejem! … In nihče iz trume pešcev, voznikov ne ve, kako dolgo je milo prosila očeta, in ta bi jo že kdaj srčno rad vzel s seboj, a ga je njena zlobna mačeha vodila za uzdo, spretno krotila, kot je on svojo staro – betežno, odsluženo, prodaji namenjeno – kobilo. Vražja soproga … ah, saj smo čisto pozabili: na vrhu voza sedi tudi ona v pleteni jopi, pražnje zeleni, z našitimi repki – rdečim, cenenim posnetkom hermelina –, v razkošju šahovnice na kmečkem krilu in v barvnem katunastem pokrivalu poročenih žena: kot avreola obdaja njeno rdeče, polno in kdove zakaj napol senčno – strašno skaženo, strašno surovo – obličje, da je množica presunjen pogled preusmerila na pastorkina radostna lička.

Pred našimi popotniki se je malo po malo že odpirala reka Psjol; iz daljave je že privel hlad in, kot kaže, bo mogočno nasledil močno, neusmiljeno pripeko. Skozi temno- in svetlozeleno listje in belih in črnih topolov in pa brez, štrlečih iz trave, so se ognjeno svetlikale iskre v ledeni opravi in na bleščeče srebrno oprsje lepe, razgaljene reke so razkošno zeleno padali kodri dreves. Svojeglava je zlasti ob opojni uri, ko se zvesto zrcali sama vase in zavistno motri slepeči odblesk od ponosa prekipevajočega čela, svoja lilijasta ramena in marmorni vrat, zasenčen s temnorusimi, v valovih padajočimi prameni, ko s prezirom odvrže staro okrasje in se, neskončno muhasta, brž okiti z novim; skoraj vsako leto biva drugje, si utira nove poti in se obkroža z novimi, raznolikimi pokrajinami. Stojé v vrsti so težka mlinska kolesa dvigovala val za širokim valom, jih zalučala, brizgaje zdrobila, naprašila in od blizu in daleč klokotala. Na most se je prav tedaj povzpel voz z našimi popotniki in reka se je v vsej svoji lepoti in veličini stekleno razgalila pred njimi. Nebo, zeleni

in modri gozdovi, ljudje, vozovi z lonci in mlini so, spremenjeni v zrcalno podobo, drseli po gladini, ne da bi padli v brezno, sanjsko in sinje. Od razkošnega razgleda prevzeta krasotica je čisto pozabila na luščenje sončničnih semen, na ljubo opravilo, ki jo je spremljalo vso pot do sem, ko jo je nenaden vzklik: »O, kakšno dekle!« skoraj oglušil. Ozrla se je in na mostu zagledala v gruči stoječe mladeniče, med katerimi je eden izstopal po gizdalinski opravi: v beli suknji in sivem pokrivalu iz rešetilovskega astrahana je z rokami v bokih predrzno pogledoval proti mimoidočim. Krasotica ni bila nedovzetna za njegovo zagorelo, pa vendar všečno obličje z ognjenimi očmi, s katerimi jo je, prisegla bi, prebadal, zato je svoje povesila, misleč, da jo je bržkone prav on nagovoril.

»O, kakšno dekle!« je ponovil mladenič v beli suknji in vanjo vztrajno strmel. »Vse, kar imam, dam za en sam poljub. A kaj, ko jo zakriva hudič!«

Vsenaokrog se je zahohotalo; a načičkana ženička v družbi moža, malenkost poskočnejšega, nad sprejemom ni bila pretirano navdušena: lica, prej pordela, so ji zagorela in razposajencu so se treskoma, kot toča, na glavo usule njene sočne besede:

»Zaleti naj se ti, prostak prostaški! Očetu tvojemu naj v glavo lonec prileti! Na ledu naj spodrsne satanu brezbožnemu! V peklu naj mu brada zagori!«

»Glej no, kako me je preklela!« je rekel mladenič in buljil vanjo, osupel, kako ne, nad salvo nezaslišanih pozdravov, »nobene škode ne bo, če se, vešča prastara, pošteno ugrizneš v jezik.«

»Prastara!« mu je ostarela lepotica kljubovala. »Podgana poganska! Umij si no usta! Razcapana ničla si! Tvoje matere nisem spoznala, a smetje takoj prepoznam! Zato: tvoj oče je smet! Tvoja teta je smet! Prastara! Skrij že te svoje mlečne zobe …«

Voz se je že spuščal z mostu, zato ga zadnje besede niso več dosegle; a mladenič je očitno moral imeti zadnjo besedo: še isti hip

je pograbil blatno kepo in jo zalučal vanjo. Kdo bi si mislil, da bo met tako uspešen: brozga je brizgnila po njenem novem, zdaj čisto blatnem katunastem pokrivalu in hohot razposajenih je bil podvojeno prerojen. Rejena gizdalinka se je penila od jeze; a v oddaljenem vozu ji ni preostalo drugega, kot da jo strese na nedolžno pastorko in svojega počasneta, ki je, vajen večnih izpadov, trdovratno molčal in potrpežljivo prenašal očitke razjarjene soproge. Ona pa je še kar neumorno opletala z jezikom in kokodakala, vse dokler niso prispeli v predmestje k dobremu staremu kumu: kozaku Čebulku. Cela večnost je minila od zadnjega snidenja s kumi, pri katerih so naši popotniki neprijeten dogodek začasno odmislili, si izmenjali mnenja o sejmu in si po dolgi poti malenkost odpočili.

II.

Kaj ža vraga, kaj žaboga? Na tem šejmu še najde čuda reči! Koleša, šteklo, brežova šmola, tobak, jermeni, čebula, ražnoliki branjevči … še tridešet rubljev v žepu ne žadoštuje ža vše!

(iz maloruske komedije)*

Stavim, da ste kdaj zaslišali zven grmečega slapu v daljavi, ko vsenaokrog nemirno buči in vas nedoločljivi čudaški kaos kot zvočni vrtinec zajame. Da ne drži, da vas v vrtinec takšnih čustev ni zaneslo na sejmu sredi vasi, ko se vse, kar leze in gre, prelevi v gromozansko pošast, ki s trupom preplavi trg, ozke ulice in vztrajno lomasti: kriče, hohotaje, hrume? Hrup, zmerljivke, mukanje, blejanje, renčanje – vse se zlije v razglašeno melodijo. Voli, vrečke, seno, cigani,

* Iz komedije *Tepec* pisateljevega očeta Vasilija Afanasjeviča Gogolja.

lonci, babnice, kape, medenjaki – vse je živo, pisano, razglašeno; množica se vali in izginja izpred oči. Nastopi poplava neubranih glasov in niti eni besedi ni prizaneseno, nobena ni nepotopljena; niti en krik ničesar ne pove. Po vsem sejmišču odmeva le ploskanje branjevcev. Narazen gre voz, zazveni železo, zgrmijo odvržene deske na tla in zvrti se ti v zmedeni glavi, pogled je begav. Že dolgo se skozi množico prebija popotni kmet, z njim pa hči črnih obrvi.

Postal je pri enem vozu in, primerjaje cene, škilil proti drugemu; a po glavi mu je ves čas šlo samo, kako bi prodal deset vreč pšenice in staro kobilo. Po hčerinem obličju sodeč ji je gnetenje okrog voz z moko in s pšenico bilo nekoliko odveč. Vabili so jo platneni šotori z lično razstavljenimi rdečimi trakovi, uhani, kositrnimi, bakrenimi križi in zlatniki. A tudi tu se je vse prej kot dolgočasila: neskončno jo je zabavalo, da med tolčenjem po dlaneh tulita cigan in kmet; da pijan Žid svojo ženo s kolenom suva v zadnjico; da se ženske med sklepanjem kupčij obmetavajo z zmerljivkami in raki; da si moskvak z eno roko gladi kozjo brado, z drugo pa … Nato začuti: nekdo jo cuka za vezen rokav, za bluzico. Ozre se – pred njo stoji mladenič v beli suknji in sijočih oči. To ji po žilah požene kri in srce ji razbija kot nikoli – ne, to ni radost, to ni gorje: in čudno in čudovito se ji zdi, a ne ve, zakaj in kaj se z njo godi.

»Ne boj se, deklič, ne boj se!« ji napol šepetaje reče in jo prime za roko, »nič hudega ti nočem!«

‚Tudi če ne laže in mi noče nič hudega,‘ pomisli lepotica, ‚me spremlja zla slutnja … da ni kje hudič? Saj vem, tega res ne bi smela … a nemočna sem, ne morem se mu iztrgati.‘

Kmet se obrne, da bi nagovoril hčer, ko od nekod zasliši besedo *pšenica*. Po sledi magične besede gre, naleti na trgovca in bučno razpravo, zavzeto vleče na ušesa in živ krst ga ne more odvleči stran. Trgovca sta, kot rečeno, modrovala o pšenici.

III.

Poglej no, kako ga fant loka!
Kdo drug bi svojo patoko
izpil kakor šilce soka?
(Kotljarevski, *Eneida*)*

»Ti torej meniš, rojak, da najina pšenica ne bo šla v promet?« vpraša prvi moški iz nekega zakotnega mesteca, obrtniček, kajpada, oblečen v široke, mastno-pisane, z brezovo smolo premazane hlače – tistega v rabljeni suknji z modrimi zaplatami in z gromozansko buško na čelu.

»Ne pravim, stavim; pri moji veri, sodil si bom z vrvjo in s tega drevesa zabingljal kot klobasa s koče pred božičem, če prodava eno samo mero.«

»Me imaš, rojak, za bedaka? Kdo, razen naju, še prodaja pšenico?« moški v pisanih hlačah ugovarja.

‚Ha, kar živita v zablodi,' pomisli oče naše krasotice, ki mu iz pogovora trgovcev ni ušla niti ena beseda, ‚tudi sam imam deset vreč v zalogi.'

»Že že, ampak če ima vmes kremplje hudič, se te usmili kvečjemu kak sestradan moskvak,« važno odvrne moški z buško.

»Kakšen hudič?« moški v pisanih hlačah poizveduje.

»A ne veš, kaj se šušlja med ljudmi?« tisti z buško nadaljuje in od strani nanj poškili z mračnimi očmi.

»No?«

---

* Iz poeme *Eneida* ukrajinskega poeta, Gogoljevega sodobnika Ivana Petroviča Kotljarevskega, ki je šaljiva priredba Vergilove *Eneide*.

»Kaj no, to! Okrajni sodni uradniček – naj mu na ustnicah večno ostane slivovo žganje nekega pana – je velel sejmišče postaviti na zakletem kraju, kjer ni mogoče – pa če se raztrgaš – prodati niti zrnca. Ali vidiš to staro, porušeno lopo – prav tam pod tisto goro? (In radovedni oče naše krasotice se malenkost približa z velikanskim – ne telesom, prej – ušesom). Prav v tej lopi se godijo hudičeve vragolije; da, na tem kraju so se čisto vsi sejmi slabo končali. Včeraj pozno zvečer je mimo šel okrajni uradnik – in glej: skozi podstrešno okno je vanj buljil svinjski rilec in na glas zakrulil, da ga je kar zmrazilo; in vsak hip se prikaže še *rdeča suknja*!«

»Kakšna *rdeča suknja*?«

Našemu zamaknjenemu poslušalcu so se že naježili lasje; prestrašeno se ozre okrog sebe in zagleda hčerko v spokojnem objemu mladeniča, s katerim sta si, presrečna, ljubeče grulila – in vse obstoječe suknje pošlje k satanu. Njegov strah se je razblinil in skrbi so ponovno izginile.

»Ehehe, prijateljček! Objemanje ti očitno gre od rok! Sam sem svojo pokojnico Hvesko šele četrti dan po svatbi pošteno objel, pa še v to me je prepričal kum – izkušena priča.«

Mladenič je tisti hip v bližini opazil očeta ljubljene in se domislil, kako se mu bo prikupil.

»Dobri človek, očitno se me ne spomniš, jaz pa sem si tebe dobro zapomnil.«

»Pa me spomni.«

»Rade volje: za ime, za vzdevek vem in še za vse podrobnosti: ime ti je Topoglav Škorenjček.«

»Drži, Topoglav Škorenjček.«

»Le dobro me poglej: se me res ne spomniš?«

»Res, ne spomnim se. Do tega dne sem se, brez zamere, nagledal že toliko frisov, da si, hudiča, ne morem vseh zapomniti.«

»Kakšna škoda – lahko bi si zapomnil Goloritkovega sina!«

»Trdiš, da si Ohrimov sin?«

»Prav ta! Poznaš še kakšnega strička hudička?«

In znanca si brž sežeta po kapah in sledijo si izmenični poljubi; toda Goloritkov sin z novim znancem ne izgublja časa in kar takoj odločno preide k stvari.

»Glej, Topoglav, ne bom ovinkaril: s tvojo hčerko sva se tako zaljubila, da sva za vedno neločljiva.«

»No, Paraska,« reče Škorenjček in se nasmejan obrne proti hčeri, »zakaj se raziti, se ne bi, pravim, torej in tako, skupaj, tisto in to … pasla na istem travniku? No, otroka? Roka? Ti, novopečeni zet, pa častiš za kupčijo!«

In trojica se je znašla v slovitem sejemskem gostišču – pod šotorom pri Židinji –, nastlanim z mogočno flotiljo steklenic, majolik in čutar različnih sort in starosti.

»Fant od fare! Ej, take imam rad!« je Škorenjček s pijanim pogledom rekel in s pijanim pogledom ošinil bodočega zeta, ki je nagnil svoj zvrhani šestlitrski vrč, ga, nenakremžen, do dna izpil, potem pa vrč na koščke zdrobil.

»Kaj praviš, Paraska? Ti nisem našel dobre partije? Glej no, glej, kako junaško srka peno! …«

Nasmejano in majavo je z njo odšel proti svojemu vozu, naš mladenič pa jo že maha proti stojnicam z rdečim blagom, ki se ponašajo s prodajalci iz Gadjača in Mirgoroda, znamenitih mest Poltavske gubernije, in kupil bo najimenitnejšo pipo: leseno gizdalinko v medeninasti opravi; ruto: rdečo s cvetličnim motivom; in poročno darilo: kapo za tasta in druge častne svate.

IV.

Kadar je njemu nekaj prav,
njej pa ne, mu je, kajpak, žal:
prihaja čas kesanja …
(Kotljarevski, *Eneida*)

»No, ženkica! Pa sem hčeri našel moža!«

»Kot da ni dovolj drugih skrbi, prežiš še za ženini! Bedak si, bedak! Ti je že usojeno biti in ostati tak! Kje neki si videl, kje neki si slišal, da pošteni ljudje dandanes zalezujejo ženine? Raje bi medtem premlel, kako se znebiti pšenice; to mora biti ženin in pol! Gotovo je kralj razcapancev!«

»Ne, pa kaj še, ko bi le videla, kakšen dečko je! Njegova suknja je dražja od tvoje zelene jope in rdečih čevljev skupaj. Pa kako korajžno nagne patoko! … Naj naju oba vzame hudič, če sem že kdaj videl mladeniča, ki na dušek, brez kremženja, izpije cel liter.«

»No, saj: pijanci in postopači so od nekdaj tvoje baže. Glavo stavim, da je nihče drug kot nepridiprav, ki se je na mostu obesil na nas. Žal mi je, da ga nisem dobila v roke: bi mu že pokazala!«

»Ne rečem, Kraka, da nimaš celo prav; a zakaj mu praviš nepridiprav?«

»O! Zakaj mu pravim nepridiprav? Si pa res kronani osel! Nezaslišano! Zakaj mu pravim nepridiprav? Le kam si zijal ti, kam tvoje bedaste oči, ko smo se peljali mimo mlinov? Pred nosom, zaritim v tobak, bi mu prav lahko onečastili ženo, pa ne bi rekel nobene.«

»Že, ampak kljub temu ga preveč karaš; fant od fare je! Kaj potem, če ti je rilček oškropil s pestjo gnoja?«

»Aha! Že vidim, da mi ne pustiš več do besede! Kaj se to pravi? Kakšne manire so to? Lepa reč – nacediš se ga, prodaš pa čisto nič …«

Naš Škorenjček je spoznal, da se je res razblebetal, in si glavo kar takoj zakril z rokami, pripravljen, ubranjen pred razjarjeno družico, ki mu lahko zakonske kremplje vsak hip zarije v lase.

‚K vragu z vsem! Nič ne bo s svatbo!' je potihem premleval in se branil pred soproginim strašnim izbruhom. ‚Dobričino bom moral zavrniti kar tako, ker lahko, usmili se me, bog, zakaj me, grešnika, kaznuješ? Svet je že dovolj nasmeten, si moral ustvariti še ženo?'

V.

Kaj se upogibaš, javor,
še si poln zelenja;
kaj, kozaček, sklanjaš glavo,
še si kos jeseni.
(maloruska pesem)

Zamaknjeno, sede pri svojem vozu, strmi mladenič z belo suknjo v zamolklo, vrvečo, obkrožajočo ga množico. Utrujeno sonce se poslavlja od sveta, ko jutro s poldnevom spokojno izplameneva; ugasli dan že živo, dih jemajoče zardeva. Slepeči so bleščeči vrhovi belih šotorov in nadstreškov, ko pada nanje blaga senca z ognjeno-rožnatim odtenkom. Šipe nagrmadenih oknic gorijo; zelene čutare in čaše na mizah krčem so ta čas ognjene; gore dinj, lubenic in buč so kot zlitina zlata in temnega bakra. Med glasovi so znatni premolki, zamolki … utrujeni jeziki trgovcev, kmetov in ciganov se vrtijo počasneje, lenobneje. Zdaj tu, zdaj tam se zaiskri kak plamen in dišeče vonjave kipečih cmokov preplavijo potihle ulice.

»Kaj povešaš glavo, Gricko?« vzklikne visok zagorel cigan in našega mladeniča lopne po ramenu. »Daj, prodaj mi no za dvajset te vole!«

»Samo voli se ti valijo po glavi. Samo za dobiček gre vašemu plemenu. Zanj pretentate, ogoljufate dobričine.«

»Fej, hudič! Si pa res kislica. Pa ne, da si nejevoljen, ker si otovorjen z nevesto?«

»Ne, nisem te baže: znam držati besedo; ko se zavežem, je to za vedno. A kaj, ko stari Škorenjček očitno nima niti kopejke vesti: obljubi in si že premisli … No, saj ne krivim njega, a zabit je kot vol – več kot dovolj! Vse te spletke kuje stara coprnica, ki smo si jo s fanti danes na mostu pošteno privoščili. Ah, če bi bil car ali veliki pan, bi takoj dal obesiti vse te bedake, s katerimi babe pometajo, kakor jim drago …«

»Mi znižaš vole na dvajset, če Škorenjčka prepričam v to, da nama dostavi Parasko?«

Gricko ga osuplo pogleda. Zloba, strupenost, prvobitnost in prevzetnost obenem oplazijo zagorelo obličje cigana: še naključnega opazovalca bi presunila zagonetna duša, polna vrlin, a kaj, ko je zanje na zemlji ena sama nagrada: vislice. V večni senci strupenega nasmeška so usta, udrta globoko med nosom in ošiljeno brado, oči so majhne, a žive, ognjene, in od nenehnih sklepov, naklepov se mu bliska obličje – vse to odraža zgolj tale njegova čudaška obleka. Ta njegov temnorjavi kaftan utegne že dotik spremeniti v prah; na pleča padajoči vranji kosmi so njegovi dolgi lasje; čevlji so natknjeni na bose zagorele noge – z vsem tem je najbrž zraščen, vse to mu je lastno.

»Ne za dvajset, za petnajst ti jih dam, če me ne vlečeš za nos!« strme vanj odgovori mladenič.

»Za petnajst? No, prav! Za petnajst si rekel, ne pozabi! Ná sinico za aro!«